

Pár poznámek k tvořivosti

E. Ulrich (1987) ji charakterizoval jako *schopnost poznávat předměty v nových vztazích a originálním způsobem (originalita, nová kombinace), smysluplně je používat novým způsobem (flexibilita), vidět nové problémy tam, kde zdánlivě nejsou (senzitivita), odchylovat se od navyklých schémat myšlení a nepojímat nic jako pevné (proměnnost) a vyvíjet z norem vyplývající ideje i proti odporu prostředí (nonkonformismus), jestliže se to vyplatí, nacházet něco nového, co představuje obohacení kultury a společnost.*

Treffinger, Isaksen a Dorval (1990) shrnují práci s tvořivostí následovně:

- *Tvůrčím potenciálem disponuje každý člověk.*
- *Tvořivost se může projevat ve všech oblastech a předmětech činnosti, a to různými styly a formami.*
- *Tvořivost se u člověka obvykle manifestuje ve vztahu k jeho zájmům, postojům, hodnotovým orientacím a preferencím, anebo v relacích k individuálním kognitivním stylům a osobnostním charakteristikám.*
- *Tvořivost se u lidí může projevovat na různých úrovních nebo stupních a může mít různý individuální a společenský význam.*
- *Prostřednictvím výcviků a programů rozvíjení tvořivosti je možné zdokonalit tvořivé schopnosti lidí, zvýšit úroveň tvůrčího výkonu a facilitovat plnější využití jejich tvůrčího potenciálu (Lokšová & Lokša 2003, 40).*

Tvořivost tedy není stálá vlastnost, má charakter vyvíjejícího se procesu, je dynamická. Každý se narodí s jinou schopností tvořivosti, ale je možné ji za pomoci podnětného vnějšího prostředí stimulovat. U každého nelze tvořivost úspěšně rozvíjet ve stejné oblasti. Je potřeba zohlednit všechna osobnostní specifika člověka, stejně tak i jeho zájmy a preference. Tak je možné se co nejlépe dostat k vnitřní motivaci žáka a přes tu pak také k jeho potenciálu tvořivosti.

Vymezení vnitřní oproti vnější motivaci vymezuje Harter (1981) následovně:

- *Učení motivované zájmem a zvědavostí oproti učení, kdy je motivací snaha uspokojit učitele.*
- *Motivace pracovat kvůli svému vlastnímu uspokojení oproti snaze získat dobrou známku.*
- *Preference nových a flexibilních činností oproti upřednostňování lehkých a jednoduchých činností.*
- *Touha pracovat samostatně a nezávisle oproti závislosti na pomoci učitele.*
- *Preference vnitřních oproti externím kritériím pro určení úspěchu, anebo neúspěchu v práci (Lokšová & Lokša 2003, 53).*

Pokud rozvineme tvořivost v jedné oblasti, přenáší se tato schopnost do oblastí jiných. Proto je důležité se zvláště v estetických disciplínách, ne však jediné, zaměřovat na tuto schopnost, pomůžeme tak žákovi řešit problémy i tam, kde je to pro něho složitější. Nebojí se uplatňovat své nápady. Naučí se jich produkovat velké množství, aby z nich mohl vybrat ty nejlepší. Jedním z prostředků vnější motivace je očekávané hodnocení. To může způsobit inhibici tvořivosti, i když je pozitivní. Člověk uplatňuje často ty nápady, kterými se učitelé nejvíce zavděčí. Bezprostřední hodnocení výkonu působí na uplatnění tvořivosti negativně, i kdy je pozitivní. Inhibici v rozvoji tvořivosti může způsobit také práce ve skupině. Žák má potřebu se předvést v co nejlepším světle, ale současně má obavy, aby osoby kolem sebe nezklamal. Skupina tak vytváří hranice, jakousi sociální úzkost. Tvořivost přímo souvisí s takovými vlastnostmi, jakými je samostatnost a aktivita. Jakmile žák chodí neustále pro radu

k učitel, znamená to, že se svým výkonem chce co nejlépe vejít do představy učitele, do jeho zadání, bojí se uplatnit své tvůrčí myšlení a vybočit. Často se tak rozvíjí tvořivost spíše u těch „neposlušných“ dětí, které jsou silnými individualisty a chtějí si dělat věci za každou cenu po svém než u jedničkářů, kterým jde především o hodnocení ostatních než „radost ze hry a prožitků“.

Na měření tvořivosti existuje mnoho různých testů, více v knize *Tvořivé vyučování* (Lokšová & Lokša 2003, 28 - 38). Problematické jsou testy, které měří tvořivost spíše jako potenciál než jako aktuální schopnost řešit problémy z denního života. Je možné využívat různé dotazníky s otevřenými otázkami. Co se týče výtvarných činností, může být validním (prokazatelným) nástrojem identifikace tvořivosti, například škálování, kdy jsou stanovena různá kritéria a v rámci těchto kritérií je pak výkon bodován podle míry výskytu kritéria. Takovými kritérii může být vyjádření výrazu, kompozice, kontrastnost, intencionalita (zaujatost, angažovanost), originalita.

Celkově jsou pro tvořivost zásadní především dvě kritéria, a to je právě novost a užitečnost. Produkty tvořivého myšlení by měly být nové, tedy neotřelé, řešené s důvtipem, neočekávané, překvapivé a objevné a přitom užitečné pro společenskou praxi. Inovace u žáků nemusí být posuzována vzhledem k širokému společenskému okruhu, může to být originální řešení vzhledem k dosavadním schopnostem žáka, tedy individuální novost. V tvořivosti se v různých fázích uplatňuje jak konvergentní, tak divergentní způsob myšlení.

Tvořivost má 5 fází, více v *Moderním vyučování* G. Pettyho (1996), nebo v *Tvůrčím vyučování* (2003):

1. Inspirace – účelem je vyprodukovat co nejvíce nápadů, které se mohou zdát na první pohled nesmyslné nebo nepraktické, je důležité žáky k objevování nápadů povzbuzovat, nesmí se bát, nesmí se cítit limitovaní.
2. Klarifikace – ujasňování si cíle práce
3. Destilace – analýza nahozených nápadů ve fázi inspirace a posuzování, zda se hodí k dalšímu zpracování
4. Inkubace – navenek se jeví jako nečinnost, je potřeba získat určitý odstup od dosud vykonaných postupů
5. Usilovná práce – žák se definitivně rozhoduje pro konkrétní řešení a snaží se ho zpracovat. Učitel může v této fázi na konci žáka vyzvat k tomu, aby sám posoudil nejslabší místo svého výtvoru a ještě ho upravil. Žák tak dostává čas se nad ním kriticky zamyslet.

U kreativity rozlišujeme 4 typy:

- Posouvání hranic – přetváření funkce předmětu.
- Vynalézání zcela nové věci.
- Prolamování – překlenutí rozporů novým pohledem na věc.
- Estetické uspořádání – vymyslet něco tak, aby to především dobře vypadalo.

Překážky pro uplatnění tvořivosti mohou být osobní (nedostatečné vlohy pro kreativitu, lze však rozvinout), společenské (sociální úzkost, obavy z očekávání skupiny), můžeme je najít v samotném procesu nebo ve zdroji (materiál nefunguje, jak by měl).

POZOR: neplet'te si tvořivost jako schopnost se inovativně vyjadřovat s pojmem tvořit jako provozování manuální rukodělné činnosti, vyrábění, apod.

Literatura: Lokšová, I., & Lokša, J. (2003). *Tvořivé vyučování*. (Vyd. 1., 208 s.) Praha: Grada.

Petty, G. (1996). *Moderní vyučování: [praktická příručka]*. (1. vyd., 380 s.) Praha: Portál.